

OP DE VEEMARKT

Beelden van een verdwenen wereldje (omstreeks 1942)

(Anoniem)

Samenvatting

48

Een vermoedelijk nooit eerder gepubliceerde tekst van een onbekende auteur geeft ons een levendig beeld van het wereldje om en rond een beestenmarkt¹ zo'n zeventig jaar geleden, toen dieren nog niet allemaal per camion naar de markt en het slachthuis gebracht werden maar meestal per tram (!) of trein aangevoerd of gewoon te voet geleid. Uit een weggelaten inleidend fragment kan afgeleid worden dat het hier gaat over de wekelijkse Gentse beestenmarkt, maar de geschetste tafereelen konden zich evengoed elders afspelen, ook buiten de oorlogsjaren.

Aankomst

De beesten¹ worden met tram, trein of vrachtwagen, soms ook na een lange voetreis naar de markt gebracht. Van daags te voren of 's morgens in 't half duister kunt ge ze aan de leiband zien opstappen. Ze schijnen vermoeid. We zien ze voor de getraliede opening van de goederenwagen, loeiend van honger en likkend aan het ijzeren belegseel. Hoelang zijn ze reeds op weg? Het vee schijnt tevreden want het verging zo dikwijls goed wanneer het van een corvee, zoals monsterring en keuring naar zijn stal mocht terugkeren. Het was dan kermis in de voederkribbe.

Nu zal men de dieren vastbinden aan lange ijzeren staven, die aan stevige palen met dikke schroeven zijn bevestigd. Er zijn er honderden, de een nevens

de ander. Ze zijn vastgesnoerd met korte strengen en raken met de kop aan de baalden². Ze kunnen zich moeilijk bewegen, alleen het achterlijf is vrij. Soms trekken ze wild aan dat bindsel en stoten de woeste lijven tegen elkaar. Prijsbeesten naast gemeen slachtvee, schapen en zwijnen, 't kreeg elk een plaatske. Zie me daar een luie os die met zijn logge gedaante stokstil en onverschillig op die vreemde wereld toekijkt. Zie die wilde stier met een koord doorheen zijn neusring door een koeier³ in bedwang gehouden. Zijn geloei overstemt de markt, de spieren zijn als vuisten gebald, de staart slaat woest in het rond als een pezige zweep. Men moest hem blinddoeken: het schuim vlokt aan zijn muil.

Afb. 1. De Nieuwe Beestenmarkt in Gent, nog zonder overdekking (Verzameling Arthur De Deccker – 'Gent Blogt'. Ongedateerd, vermoedelijk Interbellum).

Een domme "mutte"⁴ schijnt zich af te vragen waar het met de beestenwereld naartoe gaat. En dan die kalveren: wat een povere vertegenwoordigers van onze schone veestapel. Dat weerspanning, altijd verkeerd doend goedje, voor niets redelijks vatbaar - dol springend op de hoge te grove poten - de pest van leider en drijver, nu eens voorthollend, de hele straat afzettend, als een tol draaiend en kerend om dan weer stil te staan en met onverzettelijke koppigheid de achterpoten naar buiten, in de straatvoegsels te planten tot men verplicht wordt het dier met drie of vier man op te pakken en het binnen de omheining van een veebascuul te duwen.

De zwijnen zijn al even onhandelbaar. Raakt ge hun vel aan of strijkt ge eens even over kop en oren, ge zult ze spoedig horen protesteren. Met hun geknor, dat tot een vervaarlijk geschreeuw kan uitgroeien, zetten ze de hele buurt in rep en roer. Deze logge vetbeesten leven slechts om te eten of te slapen. Het marktrumoei is niet naar hun zin, noodgedwongen

moet men ze aan de oren voortslepen, de poten onder het achterkasteel⁵, terwijl een sterke slager, door fors te heffen aan het staartje, het dier tot de zonderlingste sprongen weet te bewegen. De vele kleinen zijn evenveel “roer me nietjes”. Til ze uit hun manden en ze roepen moord en brand en opgelet dat ge ze niet meer loslaat, in een oogwenk wippen ze tussen de broekspijpen weg en ‘t zal een ruim tijdje duren vooraleer ze weer worden gevangen.

Zachte, gedwee dieren zijn schapen en lammeren. Vooraan aan de ingang van het slachthuis wachten ze hun beurt af: meewarigheid leest ge in die ogen, een berusting die zich gewillig schikken doet naar het onverbidelijke lot dat hen weldra wacht. Men zegt dat schapen wenen, ik heb het nog niet gezien.

Naar de slachtplaats

Afb. 2. De slachtdieren en hun begeleiders op de slachthuiskoer voor het Gentse slachthuis, gebouwd naar ontwerp van Louis Roelandt (1858). Foto heliotypie De Graeve - Gent, verzameling Eddy Levis. Ongedateerd, vermoedelijk Interbellum.

Een na een moeten de dieren de doodsformaliteiten van de stadsweger vervullen, daarna verdwijnen ze achter de poort van het slachthuis. Te midden de onbewuste levenskracht die uit de mengeling van dierenstemmen oplaait en de lucht met ongebroken klanken vervult, beweegt zich de mens. Hij is

hier heer en gebieder. Zijn scepter is een stok; het harnas de lange blauwe schort die zijn kleren voor bevuiling moet vrijwaren. Aan zijn hoede werden deze redeloze wezens toevertrouwd; hij zal ze geleiden, overleveren. Intussen wordt het ene dier na het andere geslacht. Gans pijnloos met een eenvoudig pistoolschot wordt de hersenpan verbrijzeld, de poten slaan onder het lijf weg, en stuiptrekkend stort het plots ineen. De wetenschap heeft hun lijden uitgeschakeld, hoogstens enkele zenuwshokken die met het wegvloeien van het bloed aan kracht verliezen, de ogen breken, enige trillingen en ge bespeurt geen leven meer.

Nu mag men aan het villen beginnen. We zullen niet verder uitweiden over de moderne werkwijze noch de rangschikking volgen die de geslachte dieren automatisch langs kabels afvoert om in de keuringsplaatsen te worden opgehangen. Zeggen we alleen dat het administratief werk hier zijn laatste beslag krijgt en andere diensten zich inlaten vooraleer de onderdelen aan de verbruiker worden besteld.

Een marktdag

Afb. 3. Een 'prijzbeest' op de grote feestdag: de prijskamp van Den Vetten Os in Gent (1971, uit de DSMG fotocollectie. Met dank aan André Maes).

Breng nooit een bezoek aan de nieuwe Veemarkt op zondag. Dat zou u

teleurstellen. Je zou voor gesloten portaaldeuren en neergelaten vensterblindens staan. Verlaten is het er, geen levende ziel tenzij een vrome kerkganger die zich hier haastig voorbij spoedt en een paar honden die langs de muren lopen te snuffelen. Alleen wanneer de wijk feest viert, vreugdemuziek door het gebuurte weergalmt en duizenden lichtjes de pleinen en huizen met een feeëriek gloed verlichten, dan is er veel volk op zondag.

Op een marktdag gaat het er heel anders aan toe. Bij de grote "vergadering" van de dieren is het een heksenketel. Wie dat roekeloos spel wil zien van onvervaard mensen te midden van woelig en vaak ook woedend vee moet wel voorzichtig zijn. Wanneer ge in de verte onbestemde klanken hoort is het geraden op het voetpad dicht tegen de huizen te stappen, om aan de hardhandigheid van de kuddeopjaging te ontsnappen. En toch vinden de geleiders het natuurlijk, ze zwaaien hun knotsen en ze bedwingen de onstuimige instincten, al gebeurt het wel eens dat ze zwichten moeten voor aanvallen van dolheid en razernij. Dan komt het onbeteugeld beest opzetten en verplettert de vermete die het aandurven zou hem de pas af te snijden. De mensen vluchten de huizen in totdat een goed gemikt schot een einde komt stellen aan de beroering.

Art. 21. Geene kudde rundvee mag uit meer dan vijftien koppen bestaan. Iedere kudde moet van ten minste twee geleiders vergezeld zijn, waarvan de eene aan het hoofd en de andere achteraan.

De stieren moeten bij de hand en met stroppen geleid worden om alle onheil te vermijden.

Art. 22. Het vee zal, van zijne aankomst in de stad tot aan de plaats zijner bestemming, niet mogen blijven staan.

Art. 23. De geleiders moeten ten minste 18 jaar oud zijn.

Afb. 4. Kudden naar de veemarkt drijven (uit 'Reglement voor den Dienst en de Regeltucht van het Slachthuis en den Veemarkt' van de Stad Gent (1873, Ugent bibliotheek - Vliegende Bladen - abattoir). De dieren moesten welbepaalde wegen volgen. Een latere verordening (1891 - 1892) is meer gedetailleerd: het vee moet op stap (niet lopend) geleid worden, 'zonder dat men het mishandele', niet op voetpaden, eventueel vastgebonden aan een wagen of er op vervoerd. Het vee mag niet stilstaan tot aan de plaats van bestemming. De geleiders moeten niet alleen minstens 18 jaar zijn, ze moeten ook voor de veiligheid van de voetgangers zorgen.

Degenen die door hun dagelijkse omgang vertrouwd zijn met vee kennen de gevaren van zo'n plotselinge paniek. Derhalve nemen ze steeds maatregelen die hen daartegen kunnen beveiligen. De veekoopman is hier voorzeker het hoofdtype. Hij is man met de wijde kiel en de mispelaar⁶ in de

hand. Stel u geen luidruchtig personage voor die met een overvloed van woorden en een ongewone luidruchtigheid zijn beesten zoekt aan de man te brengen. Je bent mis, zakelijkheid, overtuiging, kennis, zijn de middelen. Hij looft en biedt, hemelt op wat hij niet nodig heeft, kent de gebreken van wat hij aanschaffen wil, somt de voordelen die de boer moeten overtuigen afnemer te worden van wat hij zelf tracht te verkopen. De handslag bekroont altijd een afgedane zaak. Het “sans gêne” dat hem kenmerkt, de knepen die hij gebruikt, doen niets af van zijn eerlijkheid. Weet hij bijvoorbeeld dat er op de hofstede een stal vol vette zwijnen zit, wel, dan vraagt hij naar een rund en laat de pachter zelf uit zijn schelp komen. In de regel is hij solidair met zijn collega’s, het komt er op aan door stille overeenkomsten op de “steeg”⁷ pachthoeven een slag te doen... Zijn rijk gevulde brieven tas scheidt altijd het nodige vertrouwen. Slagers, knechten en drijvers mogen een pintje meedrinken en voor een boer is hij nooit gierig.

Wanneer ge met hen de markt afdrentelt, ziet ge ze te samen aan de toog in het café. Dobbelspel en een rondedans worden niet gesmaad. De vriendschap wordt altijd overgoten. Dat ze al eens van de rechte baan afwijken is een spijtig gevolg van de verleiding die zich achter hoeken en kanten verschuilt. Toegeven aan het verlokkelijk geldspelen met ‘ankers en zonnen’⁸ behoort tot de schaduwzijden van de uitdagende geldhonger. ‘t Begint zo vaak met een klein briefje om te eindigen met een resem banknoten. Hoevelen hebben hier in enkele minuten een rund of koe verspild? Oververhitte zenuwen, verdronken verstand zijn factoren die elke waardenotitie doen verliezen. We vonden hier zoveel dat de mensen typeerde in omgang, verkoopwijze, zelfzekerheid, vrijpostig optreden,...

Het doek valt andermaal. De markt is leeggelopen, de huizen vol... Goochelaars treden op, herculen plooiën dikke ijzerstaven in hun nek of breken metalen geldstukken tussen de vingers. Kalaberspekken⁹ worden door een neger aangeboden, behendige kunststukjes kloppen het geld uit de zakken van koopman en boer. Men verstaat de toverij niet. Oude vrouwen bedelen om aalmoezen, kinderen schooien. De boerderij, het verre bedrijf wordt vergeten.

Nieuwe drukte heerst op de markt. De straatvegers zijn gekomen en laden de stootkarren vol. Men spuit de vuiligheid in de riolen. Er hangt een stalreuk over het wijde plein en ge ruikt er creoline¹⁰. De dieren zijn richting slachthuis geweest of staan te wachten om te vertrekken naar andere eigenaars. Auto’s toeteren weg. Er kleeft bloed aan de schorten en zweeft parelt nog op de voorhoofden. Een sukkelaar speelt harmonica, hij is vergezeld van een zwart meisje en giechelt aan de toonbank, ruwe handen knijpen in de arm van ongegeneerde dienststers, de wijzers staan niet stil. Het zal nog lang duren vooraleer de orgelpijpen zwijgen en het geroezemoes zal verlamd zijn in de stille en late uren van de nacht.

Naschrift

Dit is een licht bewerkte en van tussentitels voorziene weergave van een getypte tekst uit de Schenking Marcel Vander Straeten aan het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gyseling (DSMG), Begijnhof Sint-Amandsberg. De originele tekst wordt daar bewaard in de collectie 'Vliegende Bladen', reeks Milieu - Plant - Dier. Auteur, eventuele publicatiedatum en -plaats zijn niet bekend. Volgens een met de hand bijgeschreven notitie zou het relaas omstreeks 1942 tot stand gekomen zijn. Een weggelaten inleidend tekstfragment over de toen voltooide nieuwe slachthuisgedeelten bevestigt de datering van de tekst tijdens WO II. Het hierna volgende eveneens uit de hoofdttekst weggelaten eindfragment alludeert voorzichtig op de toestanden tijdens de bezetting. De veehandel ging door - dat moest wel - maar was aan extreem bureaucratische reglementeringen, verplichte leveringen en strenge controles onderworpen.

Een veemarktdag zoals hij ten huidigen dage nog aan de strenge reglementering der leveringsverplichtingen is onderworpen, die gebonden ligt aan een reeks formaliteiten, zal eerst zijn waarachtig karakter terugvinden wanneer de verhandelingen vrij zullen mogen geschieden. Het moet weer tot de vrije ruiling komen, tot de onbelemmerde uitwisseling, het stelsel van een geordend zakenleven tussen koopman, boer en beenhouwer. Dan zullen veel incidenten worden voorkomen, veel beroepsnijd en misnoegdheid worden uitgewist, in het besef dat alleen welstand heersen kan waar eerlijke mededinging de vlag hoog houdt. Indien we nog geen vooroorlogs beeld terugvonden, getuigen we toch dat een aanblik alleen een eigenaardigheid is op zichzelf.

Noten

1. Met 'beesten' bedoelde men in de eerste plaats runderen. Een 'beestenmarkt' was dus een rundermarkt. Tot in de 19de eeuw gebruikte men het woord 'bestialen' in officiële documenten; het 'Bestiaalgeld' was een belasting op runderen. In het middeleeuwse Gent was er een afzonderlijke beestenmarkt, een varkensmarkt en een schapenmarkt, allen in de omgeving van de huidige Vlasmarkt.
2. 'Baalde': balie, hier in de zin van afsluiting in hout of ijzer.
3. 'Koeier' (synoniem van koewachter): het hulpje van de boer of de veehandelaar.
4. 'Mutte(n)': een groot kalf (dom kalf!).
5. 'Achterkasteel': het achterste van het dier vanaf de lendenen.
6. 'Mispelaar': wandelstok uit mispelhout.
7. 'Stege, steeg: stug, taai. Hier bedoelt men uiteraard pachters die moeilijk te verleiden zijn tot een (voor de veehandelaar) gunstige verkoop.
8. 'Ankers en zonnen': populair 19de-eeuws kansspel. Het spel bestaat uit een spelbord en drie teerlingen. Het bord is verdeeld in zes rechthoekjes waarop telkens een symbool staat

afgebeeld. Op de teerlingen staan dezelfde symbolen. Spelers zetten geld in op een van de symbolen en werpen met de dobbelstenen. Indien de dobbelstenen dit symbool aanduiden, dan wint men het ingezette bedrag per dobbelsteen die dit symbool aanduiden. Spelers twijfelden vaak aan de eerlijkheid van de bankier, zoals de venter van dit spel werd genoemd. 'Ankers en zonnen' was een illegaal spel en werd daarom vooral in open lucht gespeeld, zodat men op tijd kon weglopen wanneer de politie in aantocht was (overgenomen uit de website van het Huis van Alijn).

9. 'Kalaberspekken': afgeleid van Calabria, de belangrijkste productiestreek van zoethout. De Europees beschermde oorsprongsbenaming Liquirizia di Calabria is exclusief voorbehouden aan vers of gedroogd zoethout afkomstig uit Calabrië. De wetenschappelijke benaming Glycyrrhiza betekent 'zoete wortel'. Bij ons meestal kalisse genoemd.
10. Creoline: primitief en agressief ontsmettingsmiddel uit koolteer getrokken.